

Laura Jiga Iliescu (coord.), Nicolae Teodoreanu și Monica Beatrice Bercovici, *Oameni și fiare. Introducere în universul imaterial al făurăriei. Studii și documente/Men and irons. An introduction to the immaterial universe of blacksmithing. Studies and documents*¹, București, Curtea Veche, 2011, 255 p.

Cartea, publicată la finalul anului 2011 și lansată în anul 2012, este rezultatul final al unui proiect de trei ani intitulat *Oameni și fiare. Cercetarea statutului, real și imaginar, al lucrătorului de fier în societatea românească, din epoca preindustrială la societatea de consum* (PN II, CNCIS Modul Idei – cercetare exploratorie – cod ID 1173). Proiectul, coordonat de către Laura Jiga Iliescu (folclorist, cercetător științific IEF²), a vizat o componentă inter și multi-disciplinară, avându-i în echipă pe următorii: Nicolae Teodoreanu (etnomuzicolog și compozitor, cercetător științific IEF), Monica Beatrice Bercovici (folclorist, cercetător științific IEF), Vlad Andrei Gherghiceanu (sculptor, prelucrarea artistică a fierului) și Nicolae Ilfoveanu (artist vizual – fotografie și film, asistent universitar Universitatea Națională de Arte).

După cum se poate, în mod simplu, deduce din titlul proiectului, ambițiile, dar și curiozitățile autorilor au fost foarte mari, atât prin întinderea cronologică propusă („din epoca preindustrială la societatea de consum”), cât și prin dimensiunile de cercetare vizate („cercetarea statutului, real și imaginat”). Însă, cel mai probabil pe considerentul limitărilor de timp, determinate de către calendarul proiectului, rezultatele multiplelor incursiuni în teren se regăsesc doar parțial în produsul final – cartea (p. 11). Pe de o parte, putem considera justificată alegerea completării titlului cărții cu termenul de „introducere” – mai ales prin aceea că demersul autorilor

nu are precedent, cel puțin nu la un asemenea nivel; pe de altă parte, această „modă a introducerilor” – ca elemente de sistematizare și difuzare a cunoașterii științifice în România este de evitat³, mai ales pentru că „[a]ceastă carte, care nu este nici o monografie a fierului și a fierăritului, nici o carte de etnografie, nici o carte de pedagogie, nici o carte de sociologie, nici o carte propriu-zisă de folcloristică, nici o carte de artă, deși are de-a face cu fiecare dintre aceste domenii” (p. 11). Altfel spus, nu prea poate fi o introducere.

Cartea este structurată în cinci părți-capitole, precedate de un „Cuvânt înainte” și urmate de „Datele Culegerilor” – în care, pe lângă clasicele „fișe de informator”, se poate observa și defalcarea muncii de cercetare de teren și post-teren.

Primul capitol, realizat de N. Teodoreanu, „Urechea muzicală a fierarului sau despre implicarea elementelor acustice în tehnologia prelucrării fierului. Studiu experimental”, este unul care vizează zona comunicării non-verbale prin intermediul sunetului și modurilor în care sunetul și auzul sunt „puse la treabă” de către fierari pentru a comunica, a dobândi un ritm de lucru și, respectiv, de a distinge diversele calități ale materialului cu care lucrează. Capitolul este consistent, bine documentat și calibrat și, dacă ar fi să mergem pe linia subtitlului, un „experiment” cel puțin interesant.

Cel de-al doilea capitol, „Metamorfoze ale fierului exprimate narativ: ATU 330A, ATU 753”, semnat de L. Jiga Iliescu, ne prezintă o introducere în universul generic și aproape mistic al fierăritului, făcând apel la două grupuri de narațiuni (clasificate în cotele din titlu), anume: „Isus Hristos fierar” și „Faurul pământului”. Autorul discută cu predilecție manierele în care este imaginat fierarul ca mediator între lumi sau ca având puteri speciale. Capitolul este cursiv, curios și captivant, însă face referire doar la elementele identificate în spațiul românesc, fără a avea în vedere o literatură mai generală despre fierar, meșteșug, percepție etc. din alte spații (spre exemplu:

desele asocieri și comparații ale fierarilor cu șamanii sau, chiar, Kalevala).

Pe cel de-al treilea capitol, „De ce bate fierul *degeaba* pe nicovală”, L. Jiga Iliescu îl împarte în două subcapitole, anume: „Ritualizarea gestului” și „Punerea în practică a cunoașterii”. În prima parte (subcapitol), continuă, într-un mod firesc, cel de-al doilea capitol, introducând legende noi în discuție, pe care le compară și analizează, reușind să concluzioneze, în fapt, cel de-al doilea capitol. Pare că miza propusă de autor în această parte este de a descrie și explica apariția unei rupturi la nivelul semantic al ritualului [bătăii *degeaba* cu ciocanul în nicovală]. În cea de-a doua parte a capitolului al treilea, autorul dezvoltă și rezolvă ideea rupturii sensului ritualului amintit, oferind cititorului și cheia de înțelegere prin mutarea discuției de la „ritual[ic]” la „gest”. Mai mult, realizează o interesantă discuție comparativă între producerea de cunoaștere și producerea de obiecte.

Cel de-al patrulea capitol, realizat de către M. B. Bercovici și L. Jiga Iliescu, intitulat „Expresii verbale ale cunoașterii referitoare la prelucrarea fierului. Corpus de documente” este cel mai mare ca volum (140 de pagini), ocupând mai bine de jumătate din carte. Chiar dacă este denumit „corpus de documente”, acest capitol reprezintă, în fapt, o selecție realizată de către autori, un „colaj coagulat tematic” (p. 72). Dincolo de a fi un „corpus” propriu-zis, autorii reușesc să realizeze un profil pe mai multe dimensiuni și având la bază o schemă taxonomică, regăsibilă în „chestionarul orientativ” (p. 7) prezentat la începutul cărții și expandat în acest capitol. O astfel de operare este extrem de delicată – desigur, în termeni de natură teoretică și metodologică, și a fost, este și rămâne o discuție deschisă: cine anume, cum și care sunt criteriile de selecție pentru realizarea unui astfel de profil/selecții, pentru o astfel de taxonomizare/„colaj”? Care sunt limitările prefigurate de autori și cum anume a

fost sau poate fi evitată distorsiunea (*biasul*)? Nu în ultimul rând, cum este gestionată serendipitatea (Merton și Barber, 2004)?

În cel de-al cincilea și ultimul capitol-parte a cărții, „Fier, fierari, pasaje și... noi: cronica de teren și valoarea ei documentară”, L. Jiga Iliescu reia ideile despre „cronică”, dezvoltate împreună cu M. B. Bercovici și V. A. Gherghiceanu, introducând cititorul în bucătăria cercetării prin intermediul notițelor (jurnal, note etc.) personale de/din teren (Rabinow, 1977, p. 150 și urm.). Cu toate că face referiri la studii consacrate pe această temă, autorul își dorește: (i) evitarea unei discuții „(auto)reflexive”⁴ (p. 215) și (ii) sublinierea importanței „[c]reării și arhivării analitice a documentelor de cultură orală și a cercetării calitative” (idem), punând accentul pe meta-documente (cele produse de către cercetători). Acest capitol are, într-o oarecare măsură, rol de concluzii. Însă, nota jovială pe care o aduce selecția și redarea părților din documentele produse de către cercetători despre experiența de și din teren știrbește parțial nota de seriozitate cu care a început capitolul, implicând caracterul de concluzii – miza cărții fiind alta.

Chiar dacă relativ disproporționată în ceea ce privește narațiunile – care sunt mai degrabă răspunsuri (urmărite și selectate) la întrebări punctuale, în sensul în care actorii/informatorii sunt mult prea puțin prezenți, „vorbesc” foarte rar, exceptând capitolul al patrulea – în care vorbesc numai ei (după criteriile de ghidaj oferite de către cercetători), cartea este caracterizată de o oarecare consistență internă și de cursivitate, aspecte susținute, mai ales, de către bogata ilustrare fotografică.

Cartea este plăcut și interesant construită, dar mult prea puțin analitică și explicativă – aspecte care fac din ea, mai degrabă, un obiect (carte-obiect, către document-profil despre un meșteșug). Însă, conține premisele unor continuări.

Note

- ¹ Însoțite de un DVD cu filmul *Oameni și fiare*, realizat de Hanno Höfer, ediție bilingvă română-engleză, ilustrată cu fotografii. Traducere: Anca Stere, Paula Călărășu și Cristina Tănase.
- ² Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, București.
- ³ Din păcate, în mod constant, se produc și se publică „introduceri” în spațiul de cunoaștere din România și mult prea puține lucrări care să-și asume novativitatea și, implicit, poziția autorului/lor. Din punctul nostru de vedere, termenul de „introducere” este superfluu în cazul lucrării de față.
- ⁴ Din punctul nostru de vedere, ar fi meritat din plin o astfel de încercare.

Bibliografie

- Merton, R. K. și Barber, E. (2004) *The Travels and Adventures of Serendipity: A Study in Sociological Semantics and the Sociology of Science*. Princeton: Princeton University Press.
- Rabinow, P. (1977) *Reflections on Fieldwork in Morocco*. Berkeley: University of California Press.